

Vznik „jazykové subkomise“ Svazu Cikánů-Romů (1969–1973) pro standardizaci romštiny

The formation of the “Language Sub-Commission” of the Union of Gypsies-Roma (1969–1973) for Romani language standardization

Abstract

The author reports on the “Language Sub-Commission” of the Union of Gypsies-Roma (UGR), a linguistic team systematically working – for the first time, as far as is known – on the notation of Romani in Czechoslovakia. The materials that arose through its activities identified in the collections of the Moravian Land Archive and the Museum of Romani Culture, are significant counterpoints to the Romani-language texts that are known to date, especially those that have been published in Románo lîl, the bulletin of the UGR (1970–1973). Until now authors mentioning the work of the sub-commission drew from material (solely) coming especially from Doc. Milena Hübschmannová (1933–2005), its former member. The discussed documents thus also facilitate the contextualization of the role played by Hübschmannová, the founder of Czech Romani Studies, in the process of Romani language standardization. Last but not least, the paper highlights the importance of native speakers of Romani to this process, especially Antonín Daniel (1913–1996) and Andrej Pešta (1921–2009), who had been using their mother tongue in writing for many years prior to the birth of the UGR, as well as Bartoloměj Daniel (1924–2001) and others involved in the work for the periodical Románo lîl, or contributing with their own texts in Romani to that periodical.

Key words

Romani language standardization, Union of Gypsies-Roma, periodical Románo lîl, Czechoslovakia

Jak citovat

Závodská, M. 2021. Vznik „jazykové subkomise“ Svazu Cikánů-Romů (1969–1973) pro standardizaci romštiny. *Romano džaniben* 28 (2): 123–154.

¹ Milada Závodská, Ph. D., působí na Seminári romistiky na Katedře středoevropských studií FF UK. E-mail: milada.zavodska@ff.cuni.cz

Motto:

„...a to pro tříbení romštiny“²

Úvod

Text tohoto článku je příspěvkem – materiálovou studií – k tématu dějin romského písemnictví v českých zemích. Ve světle archivních nálezů chce poukázat na nově doložené reálie spojené se Svazem Cikánů-Romů (SCR) jako platformou pro publikaci romské – romsky psané – literatury. Z aktuálně identifikovaných historických dokumentů umožňuje doložit existenci pracovního lingvistického týmu pro psanou podobu romského jazyka, zaznamenanou v pramenech vzešlých přímo z činnosti SCR. Historický fakt existence této tzv. „jazykové komise“ či „jazykové subkomise“ je sice v odborné literatuře uváděn a se SCR přímo spojován – zatím ale k vlastní existenci této komise odkazovaly informace přímo od někdejší členky této komise Mileny Hübschmannové (která v SCR působila v letech 1969–1973, tedy od jeho založení až do jeho zrušení), nebo případně nekriticky přejímaná tvrzení na tuto (Hübschmannové) autopsii navazujících odborných textů. V posledních letech však byly k tématice standardizace psané romštiny u nás publikovány dvě významné statě Jana Červenky (Červenka 2014, 2017), ve kterých se autor zabýval také periodizací vývoje pravopisu severocentrální romštiny. Dosavadní absence historických pramenů k existenci „jazykové komise“ a tím limitovaná možnost přesné datace jejího vzniku, kterou Červenka konstatuje v obou svých textech (Červenka 2014: 57–58, 2017: 74), byla v jistém smyslu i impulsem pro (minoritní, leč neméně soustředěnou) moji vlastní badatelskou práci, která v posledních letech (2016–2021) zahrnovala opakované návraty do fondů Moravského zemského archivu.³ Aktuálně pak v posledním roce bylo možno nalezené archiválie ještě doplnit nálezy ze Sbírek Muzea romské kultury.⁴

2 Jde o citaci z dokumentu „Koncepce činnosti na poli publikačním“, kde za redakční radu *Románo fil* redaktoři Bartoloměj Daniel a Pavel Steiner rozpracovali potřebu rekonstrukce redakční rady, do níž zahrnují jako první bod: „...vytvoření j a z y k o v é subkomise při red. radě, a to pro tříbení romštiny.“ Dataci dokumentu lze určit na přelom roku 1971 a 1972 – viz dále v textu. MZA G 434, k. 9, i. č. 45, f. 40, tentýž dokument uložen také v MZA G 434, k. 28, i. č. 139.

3 Jde o fond G 434 (Svaz Cikánů-Romů v ČSR – ústřední výbor Brno) a dále fondy G 601 a G 602 (Svaz Cikánů-Romů v ČSR – krajský výbor Brno a Névodrom – podnik Ústředního výboru Svazu Cikánů-Romů v ČSR Brno). Období činnosti Svazu Cikánů-Romů (a Zvazu Cigánov-Rómov) shledávám jako významný svorník poválečných dějin Romů (nejen) v prostoru bývalého Československa.

4 V letech 2020–2021 je ve spolupráci mezi Muzeem romské kultury a Seminářem romistiky FFUK realizován projekt „The Archive of Milena Hübschmannová“, jehož cílem je evidence vědecké pozůstalosti Mileny Hübschmannové – která přešla po její smrti roku 2005 do vlastnictví MRK – do sbírkových fondů Muzea. Relevantní písemný materiál citovaný v tomto článku je evidován v I. stupni ve Fondu písemného materiálu pod př. č. MRK 9/21.

Dílčí archivní nálezy, které existenci „jazykové subkomise“ („poradní jazykové skupiny“, „jazykové komise“)⁵ podchycují a o kterých informuje tato materiálová studie, byly nalézány postupně. Poté, co se podařilo shromáždit pramenný materiál utřídit, odhodlala jsem se přistoupit k jeho rozboru. Bylo to dílem také proto, že se teprve v současné době můžeme při interpretaci jejich významu opřít rovněž o filologické a literárně-historické studie věnované standardizaci psané romštiny a historii romské literatury v ČSR (zejména již zmíněný Červenka, dále aktuálně Ryvolová 2019, resp. 2021).

1 Aktuální stav poznání

Ve snaze rekonstruovat důvody vzniku, proces vzniku a průběh prací jazykové komise budeme narážet na skutečnost, že historický vývoj instituce SCR je doposud v odborné literatuře komplexně zpracován stále jen základním způsobem (Lhotka 2009, Pavelčíková 2004), ačkoli archivní materiály vzešlé činností této organizace jsou standardně dostupné. S tímto přetrvávajícím nedostatkem v romské historiografii se aktuálně opakovaně vyrovnávají všechny dílčí studie činnosti Svazu. V případě snahy o historickou rekonstrukci činnosti jazykové komise je možné se opřít o skutečnost, že jádro archivního nálezu je přímo spojeno s redakcí interního svazového zpravodaje *Románo lil* (1970–1973), jejíž činnost a výsledky práce jsou v současné době v odborné literatuře zpracovány v celkem pokročilém stádiu poznání.

Proces standardizace psané romštiny je zpracován v textech Jana Červenky „Standardizace romštiny na území bývalého Československa“ (Červenka 2014) a „Prvky cizích pravopisů v pravopisu severocentrální romštiny – proměny v teorii a ediční praxi od počátku systematického pravopisu do přelomu osmdesátých a devadesátých let 20. století“ (Červenka 2017). Autor těchto dvou statí podrobně analyzuje romské texty publikované v periodiku *Románo lil*, a pokud jde o činnost jazykové komise SCR, podloženě dedukuje období mezi lety 1969–1971 jako dobu, kdy mohla komise vzniknout. Téma vývoje psané formy romštiny se nutně více či méně musí objevit v každé publikaci, která se hlouběji zabývá dějinami romské literatury v českých zemích a na Slovensku. Rekapitulaci takových publikací u nás podává celkem vyčerpávajícím způsobem ve svém textu „Injekce z hrotu tvého pera: Formování moderní romské slovesnosti na stránkách časopisu

5 Přesné označení pracovní skupiny pro romský jazyk variuje i v dobových písemnostech SCR. Jak bude dále patrné z uvedených archiválií, oficiálně se jednalo o „jazykovou subkomisi“, ale v písemné komunikaci SCR se pro ni později souběžně používala dvě označení – původní označení „jazyková subkomise“, ale i kratší označení „jazyková komise“; před jejím ustavením se v pramenech vyskytují i spojení „pracovní jazyková skupina“, „jazyková skupina“ či „operativní lingvistický tým“. Prakticky nikde v dobovém textu není název této komise uveden s velkým začátečním písmenem. V této materiálové studii budu při citacích literatury a pramenů uvádět patřičné spojení v uvozovkách, dále ve vlastním textu budu používat spojení jazyková komise (bez uvozovek a s malým písmenem) nebo jen komise.

Románo lil a jeho předchůdce *Informačního zpravodaje* v letech 1969–1973“ Karolína Ryvolová (Ryvolová 2019), její monografie *Špačkem tužky na manželě – příběh literatury Romů* (Ryvolová 2021), která tento text zahrnuje, tak kontextualizuje proces kodifikace romštiny z literárněvědné perspektivy období druhé poloviny 20. století (až do současnosti).

Oba uvedení romisté při práci s romskými texty z období Svazu Cikánů–Romů čerpají ze stránek periodika *Románo lil*.⁶ Spolu s nimi se tématu práce „redakce a rozmnožovny“ aktuálně věnují i mé vlastní texty (Závodská 2017, 2018), založené jak na obsahu vydaných čísel *Románo lil*, tak na postupujícím archivním výzkumu. Zde je relevantní zmínit zejména část textu pojednávající o práci Andreje Pešty – tiskaře, redakčního fotografa a později i člena jazykové komise – v kapitole „Umění Andreje Pešty: žít a vyprávět“ knihy *Andrej Pešta – O Fotki* (Pešta-Corrado et al. 2017). V závislosti na tehdy mělké hloubce historického poznání je v tomto textu „jazykovědná subkomise“ mnou nepřesně ukotvena ve Společensko–vědní komisi SCR (Závodská 2017: 146). Nicméně právě archivním bádáním, které podpořilo vznik kolektivních publikací (Sadílková, Slačka, Závodská 2018 a Pešta-Corrado et al. 2017) zahrnujících oba mé texty, došlo k postupnému shromáždění většího počtu historických pramenů zachycujících existenci jazykové komise. Ještě než přistoupím k jejich základní charakteristice a následnému vytěžení v tomto článku, je zde ovšem nutné uvést odborné texty Mileny Hübschmannové – bývalé členky jazykové komise, v nichž ona sama existenci této komise zachycuje.

Je to jednak text „Inspirace pro rozvoj romštiny“ (Hübschmannová 2000) a dále spoluautorský text příspěvku „Pravopis romštiny“, předneseném spolu s Hanou Šebkovou na semináři o romském jazyce v Luhačovicích v roce 2003 (Hübschmannová, Šebková 2003). Oběma textům věnoval již podrobnou pozornost Jan Červenka (Červenka 2014: 58–59). V druhém z nich je právě zmíněna i Společensko–vědní komise jako zázemí pro vznik jazykové subkomise. Teprve postupným rozborem archivních materiálů je již možné Červenkovu práci podpořit a případně v určitých detailech korigovat relevantními zjištěními historickými.

Takto se tedy dostáváme k vlastnímu pramennému materiálu. Tím jsou především archiválie Svazu Cikánů–Romů, uložené v Moravském zemském archivu. Zde alespoň stručně uvedu, že relevantní materiály netvoří ani v případě redakce *Románo lil*, ani v případě prvního roku existence Společensko–vědní komise celistvé zdroje. Relativně nejlépe, ale to až od doby 1971–1972, jsou uspořádány písemnosti k Ideově–teoretické komisi, v nichž je mimo jiné dobře sledovatelná snaha o realizaci záměru vydávat celospolečenský čtrnáctideník *Romano lav* (alternuje s variantou *Románo lav*).

⁶ *Románo lil* 1/1970–2/1973. MZA, fond G 434. Taktéž MRK, Fond písemného materiálu.

Písemnosti jsou celkem uspořádány zejména v kartonech 6 a 9, ale nalézají se i v dalších částech fondů SCR, a – na rozdíl např. od Komise bývalých vězňů koncentračních táborů SCR⁷ – netvoří jasný konvolut. Vyhledávání původně souvisejících písemností bylo nutno podnikat napříč fondy G 434 i G 602 (zde proto, že rozmnožovna redakce spadala pod hospodářské zařízení SCR Névodrom). Domnívám se, že právě tato určitá roztržitost způsobovala, že jazyková komise nutně zůstávala doposud badatelům mezi archiváliemi vlastně skryta. Druhou důležitou okolností je skutečnost, že část pramenů se zachovala ve vědecké pozůstalosti Mileny Hübschmannové (1933–2005), která však byla řadu let nezpracovaná, a tedy badatelské práci uzavřena.

Pokud jde o charakteristiku shromážděného pramenného materiálu, ačkoli je již poměrně dostatečný k rozboru, stále se jedná ve své podstatě o rekonstrukci subtilního tématu, a to zejména proto, že jde o prameny v podstatě úřední (zápisy ze schůzí, vyjednávání uvnitř instituce SCR, korespondence) a nebyly nalezeny podkladové materiály praktické práce komise, jakož ani romské literární texty redakce *Románo lil*. Tyto lze dílem očekávat ve výše uvedené postupně zpracovávané vědecké pozůstalosti M. Hübschmannové, nicméně i Hübschmannová sama konstatuje, že při likvidaci SCR se velká část práce redakce ztratila nebo spíš byla zlikvidována (Hübschmannová, Šebková 2003: 68). Jedinou výjimku tvoří text „Jak psát romštinu“ (uložený v G 434, k. 31, i. č. 168, f. 23–35), který předkládala na počátku roku 1972 Milena Hübschmannová k oponentuře rodilým mluvčím v okruhu spolupracovníků redakce *Románo lil* a který se zřejmě zachoval i proto, že tvořil přílohu výše zmíněné úřední komunikace uvnitř Svazu (celý dokument „Jak psát romštinu“ je přetištěn jako Příloha č. 1 za touto studií). O existenci tohoto textu ostatně správně referuje Červenka (Červenka 2017: 85), aniž by ovšem měl text v době psaní svého článku k dispozici.⁸

2 Formování poradní skupiny SCR pro písemnou podobu romského jazyka

Dynamika práce na standardizaci romštiny se nejzřetelněji projevuje v archiváliích vzešlých činnostech redakce *Románo lil*. Přestože se mezi těmito archiváliemi nalézá i přesná datace (poprvé se oficiálně „jazyková komise“ sešla a jednala r. 1972), zároveň napříč všemi relevantními zdroji (vč. publikovaných zpravodajů

7 MZA, G 434, k. 7 a 8. K jejich obsahu viz Závodská, Viková 2016.

8 Červenka (2017: 85) uvádí: „cyklostyl, kolem roku 1971“. Předmětný cyklostylovaný text byl také při zpracování vědecké pozůstalosti M. Hübschmannové nalezen. MRK, Fond písemného materiálu (MRK 9/21). Jde o tentýž materiál, který se nachází v MZA, G 434, k. 31, i. č. 168, f. 23–35.

Románo lil) vidíme, že problematice písemné standardizace romštiny nutně musela být ve Svazu věnována systematická (byť tedy uvnitř organizace institucionálně nesystematizovaná) pozornost již dříve.⁹ Jako nejstarší zmínku lze uvést citaci právě z *Románo lil*, vztahující se k rekapitulaci práce Společensko-vědní komise za období první poloviny roku 1970:

„Společensko-vědní komise zasedala podruhé dne 26. března a potřetí 11. května /v Praze/ [...] bylo rozhodnuto o náplni a realizaci první publikace [...] Rukopisy jednotlivých statí mají být dodány do 15. července t. r. Bude ještě při další práci na rukopise zvaženo, v kterém nářečí bude tištěna romštiná.“ (*Románo lil* 2/1970, s. 7)

Subtilní souvislost, kterou tato zpráva zachytila, tj. korelace mezi náplní práce Společensko-vědní (resp. později tzv. Ideově-teoretické) komise a zamýšlenou publikační činností SCR, bude nabývat postupně na významu, jak můžeme mezi lety 1970–1973 i sledovat z dále uvedených historických dokumentů. K publikační činnosti SCR je zde nutné konstatovat, že kromě periodika *Románo lil* a agitační brožury *Jekhetane kijo volbi*¹⁰ se SCR za dobu jeho existence už de facto nepodařilo vydat žádné další publikace – v romštině, jakož ani v majoritním jazyce (pomineme-li jednostránkové plakátky a letáčky). Nepodařilo se vydat ani publikaci výše zmíněnou v citaci. Z archiválií napříč celým obdobím činnosti SCR ovšem čteme jak o koncepčních, tak i o zcela konkrétních záměrech publikovat, a to i v romštině i v češtině. Záměr vydávat vlastní časopis pro veřejnost, jak víme, přesahuje do „prehistorie“ vzniku SCR (Sadílková, Slačka, Závodská 2018). V průběhu existence Svazu téměř již dosáhl skutečné realizace v úředně vyjednaném titulu periodika *Romano lav*, jehož šéfredaktorem byl ustanoven Bartoloměj Daniel. Tento časopis měl jako pravidelný čtrnáctideník původně začít vycházet již v roce 1972.¹¹ Podněty k vydávání publikací, formulace koncepční činnosti a konkrétní kroky k realizaci zamýšlených publikačních počínů jsou sledovatelné v dochovaných písemnostech SCR v okruhu několika osobností, mezi nimiž figurují zejména: již zmíněný Bartoloměj Daniel, dále Antonín Daniel, Pavel Steiner a Milena Hübschmannová.¹²

9 Srov. s Červenka 2017: 94.

10 MRK, Fond písemného materiálu (MRK 57/91).

11 MZA, fond G 434, k. 9., i. č. 45., f. 44, 128–129, 140–202. Pro složité problémy spojené s provozem byl záměr odložen do roku 1973. (Srov. s Ryvolová 2021: 15–16. Ryvolová čerpá z textů *Románo lil*, kde zřejmě zpráva o připravovaném časopisu rezonovala později a asi proto datuje reálný záměr vydávat časopis až rokem 1973.)

12 Tamtéž.

Vzhledem k nedostatečně zpracované historii vnitřního organizačního vývoje SCR konstatované výše ještě nebude v následujícím textu možné precizně ukotvit místo jazykové komise v systému organizace Svazu (vnitřní systém organizace se v rozmezí let 1969–1973 částečně měnil). Přesto lze již v této fázi bádání postihnout určité vazby (strukturní, ale i personální) této komise uvnitř instituce SCR (ale i externí spolupracovníky mimo SCR) a je již možné podloženě a správně datovat chronologii práce komise a na základě konkrétních nálezů sledovat faktické zahrnutí rozvoje romštiny jako součásti dobově probíhajícího etnoemancipačního procesu.

Nad shromážděným archivním materiálem si lze klást tyto základní otázky a pokusit se na ně odpovědět:

1. Z jakých podnětů došlo k oficiálnímu vzniku pracovní jazykové skupiny – „jazykové subkomise“ uvnitř SCR?
2. Jaké bylo složení komise a jaká byla role „panelu“ dalších spolupracovníků, kteří se na práci komise podíleli?
3. Kde v činnosti SCR můžeme sledovat odkaz Mileny Hübschmannové v procesu počátků standardizace psané romštiny?

Dále je možné vytvořit alespoň nástin tématu přesahujícího práci jazykové komise, vnitřně však neoddělitelně s procesem kodifikace psané romštiny spjatým, a to je:

4. Vývoj publikačních záměrů SCR.

2.1 Potřeba užívání romského jazyka v redakční praxi *Románo lil* jako podnět pro vznik pracovní jazykové skupiny

Jak již bylo popsáno, historickým milníkem v procesu standardizace romštiny v ČSSR byla publikovaná série *Romaňi čhib*, která v *Románo lil* vycházela na pokračování v číslech 2/1971–5/1971. Pozoruhodným detailem je aktuálně zjištění, že tisk těchto čtyř lekcí severocentrální romštiny byl realizován v poněkud menším nákladu, než v jakém vyšla patřičná čísla *Románo lil*. Zachovala se o tom zpráva,¹³ která i vysvětluje dnešní skutečnost, že některé dochované archivované exempláře *Románo lil* přílohu *Romaňi čhib* neobsahují, respektive že badatelé (ale i M. Hübschmannová zpětně sama) problematicky datují vznik těchto tiskovin (precizně shrnuje Červenka 2014: 57).¹⁴ Tento pramen, který obsahoval jednu úvodní stať a čtyři jazykové lekce, je v kontinuitě romského písemnictví základním materiálem pro kodifikaci psané romštiny na území bývalého Československa (Červenka 2014, 2017; Závodská 2017; Ryvolová 2019, 2021 ad.).¹⁵ Z identifikovaných archiválií je nyní možné objasnit některé okolnosti

13 MRK, Fond písemného materiálu (MRK 57/91).

14 Rok 1972 mylně uveden i v mém textu – Závodská 2017: 146.

15 V mém vlastním textu (Závodská 2017: 146) je chybně uveden letopočet 1972.

jeho vzniku. Nejkonkrétnější zmínka o autorství předmětných textů je patrná z požadavku P. Steinera z 5. 1. 1972, kdy redaktor žádá na předsednictvu ÚV SCR v rámci rozpočtu na nový rok uzavření smlouvy „o mimopracovní činnosti s Dr. M. Hübschmannovou (lekce Romani čhib), a to i se zpětnou platností od č. 1“.¹⁶

Z roku 1971 se nám zachovaly dva zápisy z redakční rady periodika. V prvním z nich (6. 4. 1971) se uvádí, že romskou část textů má na starosti Milena Hübschmannová. Druhý ze zápisů (z 29. 11. 1971) pak zaznamenává návazné konstatování, že je nutno rozšířit romskou část publikovaných textů, a dále uvádí:

„Protože je nutno pracovat i na romštině, neboť vytištěná kodifikuje u čtenářů grafickou podobu atd. [...] je třeba pracovat od počátku co nejprecizněji. Za tím účelem byla vyzvána Dr. Hübschmannová, aby vedla jazykovou komisi pro romštinu při red. radě *Románo lilu*. Dr. Hübschmannová se zavázala zaslat redakci koncepci této komise. /Předběžně: 4 až 5 lingvistů ve vedení komise, dále 20 i více Romů jako panel – k posouzení vhodnosti, živosti novotvarů.“¹⁷

Chronologicky následující zápis ze zasedání Ideově-teoretické komise z 30. 11. 1971 pak zaznamenává, že „při redakční radě se utváří poradní skupina jazyková“.¹⁸ Do tohoto období přelomu roku 1971 a 1972 také evidentně spadá (přesně nedatovaný) materiál zpracovaný Pavlem Steinerem a Bartolomějem Danielem „Koncepce činnosti na poli publikačním“, kde se v bodu 3. rekonstrukce redakční rady uvádí:

„Tentokrát jde o vytvoření jazykové subkomise při red. radě, a to pro tříbení romštiny. Koncepce byla na návrh s. Steinera svěřena Dr. Hübschmannové. Setkávám se totiž s nejednotností slovníku, gramatiky atd. a přitom je žádoucí, aby *Románo lil* a tím spíše budoucí časopis romštinu obsahoval – a to v co nejsrozumitelnější a nejsprávnější podobě.“¹⁹

Jak tedy můžeme sledovat, potřeba vypracování vhodné písemné podoby mluvené romštiny vyvstala při redakční praxi periodika *Románo lil*. V této souvislosti předznamenávám, že z mnou dále analyzovaných dokumentů uvidíme přitom evidentně, že podstatná část rodilých mluvčích z pracovníků redakce *Románo lil* byla také přirozeně a bezprostředně aktivní v – pro časopis tolik potřebné – jazykové komisi. V okruhu redaktorů se sešly osobnosti, jejichž kompetence se pro záměr vydávat romský časopis vhodně doplňovaly. Výkonný redaktor Pavel Steiner²⁰ sice zřejmě romštinu prakticky neovládal, ale byl zkušeným novinářem,

16 MZA, fond G 434, k. 31., i. č. 158, f. 1–2.

17 MRK, Fond písemného materiálu, 9/21.

18 MZA, fond G 343, k. 6., i. č. 20., f. 103.

19 Zmiňovaným časopisem je *Romano lav*, o němž dále pojednává celá příloha č. 1 této Koncepce. MZA, fond G 434, k. 28, i. č. 139, f. 1–12 – shodný text MZA, fond G 434, k. 9., i. č. 45.

20 O historické osobnosti Pavla Steinera nemáme, pokud je známo, stále téměř žádné biografické informace. Před rokem 1968 pracoval v redakci Zemědělských novin.

a ke společnému cíli redakce (v čele s Antonínem Danielem) vydávat v periodiku romské texty přístupově, jak vidíme (byť i jen z úřední komunikace uvnitř SCR), se vši svou profesní zodpovědností. Jeho ambice odvádět kvalitní redakční práci i v romském jazyce se snoubila s jazykovými kompetencemi rodilých mluvčích (z nichž Bartoloměj Daniel dále aspiroval na budoucího šéfredaktora sesterské redakce *Romano lav*) a také odbornými kompetencemi a entuziasmem lingvistky M. Hübschmannové.

2.2 Složení „jazykové subkomise“ a „panelového souboru romských informantů“

Na základě dochovaných archiválií, lze období oficiálního vzniku „jazykové subkomise“ vymezit prvními třemi měsíci roku 1972. Z 20. 1. 1972 se zachoval dokument „Návrh na ustavení lingvistického operativního týmu a panelového souboru romských informantů při redakci *Romano lilu*“, ²¹ jehož předkladatelkou je M. Hübschmannová. Z 22. 2. máme zachovaný dopis, kterým P. Steiner za redakci *Romano lil* oslovuje B. Daniela se žádostí, aby „se stal členem jazykové subkomise při redakční radě“ ²² a ze 17. 3. potom další dopis s týměž odesílatelem i adresátem, kde je stanoven termín pro první společné konání na 29. 3. 1972. ²³ Tento termín je potvrzen pozdějším nedatovaným dopisem, kde je upřesněno místo setkání: Praha-Nusle, ulice Jaromírova 1. ²⁴

Zápis ze setkání pracovního týmu nám zaznamenává, že poprvé se komise sešla ve složení, které ve svém Návrhu v lednu sestavila M. Hübschmannová: jazykovědci Vladimír Miltner, ²⁵ Václav Černý ²⁶ a Milena Hübschmannová, ²⁷ a rodilí mluvčí romštiny Andrej Pešta, ²⁸ Bartoloměj Daniel, ²⁹ omluven byl šestý člen komise Anton Facuna. ³⁰

21 MZA, fond G 434, k. 9., i. č. 45., f. 14–16. Tentýž text srov. též s MRK, Fond písemného materiálu 9/21.

22 MZA, fond G 434, k. 9., i. č. 45., f. 74.

23 MZA, fond G 434, k. 9., i. č. 45., f. 78. Tento dokument je otištěn jako Obr. 1. na s. 132.

24 MZA, fond G 434, k. 9., i. č. 45., f. 33.

25 Vladimír Miltner (1933–1997) byl český orientalista s jazykovědnou specializací na novoindické jazyky. V době existence SCR pracoval na Orientálním ústavu ČSAV. Více o vědecké práci V. Miltnera např. Krupa a kol. 1999: 329–332.

26 Václav A. Černý (1931–2017) byl český lingvista a překladatel, znalec mj. kavkazských jazyků a v souvislosti s nimi i soudobé sociolingvistické problematiky menšinových jazyků. V době existence SCR pracoval na Orientálním ústavu ČSAV. Více o vědecké práci V. A. Černého např. Košťálová, Kubic 2017: 218–220.

27 Milena Hübschmannová (1933–2005) byla česká jazykovědkyně, se specializací na romský jazyk. V době existence SCR pracovala na Ústavu pro filozofii a sociologii ČSAV. V té době již ovládala několik dialektů romštiny. Biografie M. Hübschmannové byla publikována mj. i v *Romano džaniben* 2005 (ňilaj).

28 Andrej Pešta (1921–2007) byl romský spisovatel a také amatérský fotograf. Jeho biografie viz např. Slačka 2017: 126–133 a Závodská 2017: 138–155.

29 Bartoloměj Daniel (1924–2001) byl romský historik. Kromě profesní práce historika uplatnil svůj jazykový talent i ve vlastní literární tvorbě v romštině. Jeho biografie viz např. Schuster 2014: 88–89.

30 Anton Facuna (1920–1980) byl romský politik, v mládí za druhé světové války byl významně angažován ve slovenském odboji. Otázkami romského jazyka se zabýval dlouhodobě. O jeho životě např. Hübschmannová 2005: 858–859.

ROMÁNO ĽIL, zpravodaj ÚV SCR
Brno, Rotalova 6, telefon: 38 533

Bartoloměj D a n i e l
promovaný historik

Dimitrova 16
Brno

ÚSTŘEDNÍ VÝBOR SVAZU CÍKÁNŮ ROMŮ	
Číslo 365	o. Daniel Bart
Datum 21. III. 1972	
Wishy:	rukyně:

V Brně dne 17.3.1972

Vážený soudruhu,

první schůzka jazykové subkomise se bude konat v Praze dne 29. března 1972 v 15⁰⁰ hodin, místo konání a program budou ještě včas upřesněny dopisem. Předpokládané ukončení: v 19⁰⁰ hodin.

Zájem-redakční rady Románo lili ješ aby na první schůzce byl projednán materiál

Dr. Hübschmannové / koncepce činnosti subkomise/

a další otázky: typy /přesné adresy/ Romů, kteří by měli tvořit tzv. panel, diskuse a oponentů k materiálu Dr. Hübschmannové - "Jak psát romštinu" /tento bod je velmi aktuální, případně další otázky.

Těšíme se na Vaši účast!

Za:

Steiner Pavel v.r.
vedoucí redakce a rozmožovny

Obr. 1: Zvací dopis ze dne 17. 3. 1972 určený budoucím členům jazykové subkomise Svazu Cikánů-Romů. Adresátem je Bartoloměj Daniel. | Originál uložen v MZA Brno, fond G 434 Svaz Cikánů Romů v ČSR – ústřední výbor Brno, kart. č. 9, inv. č. 45, fol. 78. Přetištěno s laskavým svolením MZA Brno.

7

Složení redakční rady Románo III

1. Antonín Daniel
2. ~~Ladislav Benetler~~
3. Miroslav Dědič
4. Ladislav Cihý
5. Ladislav Vágel
6. Pavel Steiner
7. dr. Milena Hübachmannová
8. Tereza Pabišková
9. Milena Koší
10. Bartoloměj Daniel

Jazyková subkomise

1. dr. Milena Hübachmannová	/předseda/
2. dr. V. A. Černý	/ČSAV Praha/
3. dr. M. Miltner	/ČSAV Praha/
4. Anton Pacuna	
5. Bartoloměj Daniel	
6. Ondřej Pešta	

v Brně dne 25. 11. 1972

27

Obr. 2: Soupis členů jazykové subkomise Svazu Cikánů-Romů z 25. 11. 1972 (výše uvedeno též tehdejší složení redakční rady periodika *Románo III*). | Originál uložen v MZA Brno, fond G 434 Svaz Cikánů Romů v ČSR – ústřední výbor Brno, kart. č. 9, inv. č. 45, fol. 27. Přetištěno s laskavým svolením MZA Brno.

Na setkání byli dále přítomni hosté Miroslav Dědič, Pavel Steiner a Tera Fabiánová.³¹

Protože se zatím mimo tento záznam nepodařilo najít další zápis(y) o zasedání komise, a přímo k návazné činnosti komise máme už jen další dva dokumenty, uvedu zde alespoň ve stručnosti, co bylo náplní tohoto prvního setkání.

Nejprve M. Hübschmannová konstatovala nepřiměřenou absenci romských textů v *Románo lil* vyslých v průběhu celého roku 1971 a prvního čísla 1972.³² Návazně se probíraly otázky spojené s optimálním zastoupením romštiny v obsahu časopisu a návazně s volbou dialektu romštiny. Členové komise byli požádáni, aby v termínu jednoho týdne oponovali materiál „Jak psát romštinu“.³³ Určitý prostor zabrala diskuse o zápisu délek samohlásek a měkčení souhlásek při zápisu „západoslovenského“ versus „východoslovenského“ dialektu, na kterou organicky navázalo probírání praktického fungování širšího kolektivu „panelu“ rodilých mluvčích. Do uvažovaného dvacetičlenného panelu byli konkrétně navrženi: Tereza Fabiánová,³⁴ Hilda Pášová,³⁵ Andrej Giňa,³⁶ František Bandy³⁷ a Antonín Daniel³⁸ s tím, že „další návrhy pracovníci do týdne sdělí dr. Hübschmannové“.³⁹ Na poznámku V. Černého, že do panelu by bylo potřeba zahrnout i olašské Romy, navazuje pak ještě i další nalezený dokument, kde v dopise z 11. 4. 1972 P. Steiner postupuje svůj kontakt na rodilého mluvčího olašské romštiny, Josefa Stojku.⁴⁰

Popsaná pracovní situace stanovování členů panelu a péče o to, aby byly zastoupeny různé dialekty romštiny, svědčí o maximální otevřenosti konceptu spolupráce jazykové komise a panelu (jenž podle původního návrhu M. Hübschmannové měl čítat nikoli jen dvacet, ale 50–100 rodilých mluvčích různých dialektů).⁴¹ Výše uvedení Romové, kteří se buď stali přímo členy komise nebo členy konzultující skupiny panelistů, svými rodnými dialekty

31 MRK, Fond písemného materiálu (9/21).

32 Srov. s Ryvolová 2021: 27.

33 MZA, fond G 434, k. 31., i. č. 168, f. 23–35.

34 Tera Fabiánová (1930–2007) byla romská spisovatelka. Svou tvorbou právě už pro *Románo lil* se řadí ke generaci nejstarších romských spisovatelů. Více o jejím životě a tvorbě např. Sadílková 2012: 36–37.

35 Hilda Pášová (1941–2018) byla romská spisovatelka, pedagožka a aktivistka. Více o jejím životě viz také Pášová 2000: 5–8.

36 Andrej Giňa (1936–2015) byl romský spisovatel, který svou rozsáhlou prozaickou tvorbou patří také mezi nejstarší romské spisovatele. O jeho životě a tvorbě viz např. Sadílková 2012: 43–44.

37 František Bandy (1939–1997) byl romský učitel. Již v dětském věku projevoval svůj jazykový talent i ve své mateřské romštině. Příběh někdejšího žáka Školy Míru v Květušíně z pera jeho učitele viz Dědič 1999: 59–60.

38 Antonín Daniel (1913–1996) byl romský učitel. Jeho výrazný jazykový talent se projevil ve vlastní romské tvorbě i překladech do romštiny již v době studií na gymnáziu, patří mezi nejstarší romské překladatele a spisovatele. Danielova základní biografie viz např. Nečas 1996: 51.

39 MRK, Fond písemného materiálu, 9/21.

40 Tamtéž.

41 MZA, fond G 434, k. 9., i. č. 45., f. 14–16. Tentýž text srov. též s MRK, Fond písemného materiálu 9/21.

reprezentují různé dialektní skupiny romského jazyka: Tera Fabiánová s Hildou Pášovou jihocentrální; Andrej Giňa a Andrej Pešta severocentrální dialekt z východu Slovenska; Anton Facuna severocentrální z Turce; a Antonín Daniel severocentrální dialekt z Moravy, blízký severocentrálnímu dialektu Bartoloměje Daniela ze západního Slovenska.

Ke složení panelu rodilých mluvčích zatím nemáme další nálezy. Jeho funkci a spolupráci pracovně koncipovala Hübschmannová ve svém podkladovém Návrhu pro SCR. Již první schůzka jazykové komise přistoupila k prvním krokům ustanovení „panelu“ jako potřebné konzultační skupiny, a reflektovala přitom potřebu v procesu standardizace respektovat dialektní odchylky mluveného jazyka. Tento jemný přístup zřejmě svědčí o tom, že si aktéři tohoto procesu uvědomovali, jak dalekosáhlý pozitivní společenský význam může mít uplatnění komplexního přístupu k standardizaci písemné formy romského jazyka.

O dalším vývoji složení „panelu“ při jazykové komisi nemáme zatím žádné další konkrétní informace. Z dochovaných materiálů k činnosti jazykové komise existuje alespoň jednoduchý soupis členů redakční rady periodika (z 25. 11. 1972), a pod ním uvedený další soupis členů „jazykové subkomise“ – jejíž složení zůstalo od březnového prvního setkání nezměněno.⁴²

2.3 Milena Hübschmannová a Společensko-vědní komise SCR

V souvislosti s tím, že sama Hübschmannová třicet let po zániku SCR uvádí, že „jazykovědná komise“⁴³ vznikla v rámci Společensko-vědní komise (Hübschmannová 2003: 68), bylo v rámci dohledávání archiválií jazykové komise na místě podniknout sondu do (dosti roztržité) agendy písemností této komise Společensko-vědní (od konce roku 1970 přejmenované na Ideově-teoretickou komisi) a pokusit se nalézt, zda je v archiváliích obsažen protějšek tohoto uváděného faktu.

Z prostudovaných archivních materiálů vidíme, že po celou dobu, kdy lze od roku 1972 při *Románo lil* i oficiálně sledovat práci jazykové komise, redakce koncepčně úžeji spolupracovala s Ideově-teoretickou komisí SCR (tj. komisí původně založenou jako Společensko-vědní komise), které v tu dobu již předsedal Bartoloměj Daniel (byl jejím předsedou od listopadu 1970 až do konce existence Svazu).

Společensko-vědní komise byla jednou z prvních pěti komisí ustavených 16. 9. 1969 předsednictvem ÚV SCR po ustavujícím sjezdu SCR. Za její předsedkyni byla prvně navržena Milena Hübschmannová, která se jejího

42 MZA, fond G 434, k. 9., i. č. 45, f. 27. Tento dokument je otištěn jako Obr. 2. na s. 133.

43 Označení „jazykovědná komise“ v závislosti na Hübschmannově přejímá do svých odborných textů i J. Červenka. Srov. s Červenka 2014: 57–59.

vedení neprodleně aktivně ujala,⁴⁴ avšak po roce práce se funkce předsednictví z rodinných důvodů vzdala.⁴⁵ Z doby, kdy ukončovala svoji práci předsedkyně, se zachoval dokument z 21. 9. 1970, kterým zpracovala přehled činnosti komise. V něm se konstatuje, že se za uplynulých 12 měsíců sešla celá Společensko-vědní komise čtyřikrát, z toho „1x jako subkomise spolu s redakční radou časopisu *Románo lil* a přizvanými odborníky k otázce přepisu a pravopisu romštiny“.⁴⁶ Uvedenými odborníky byli Jiří Lípa⁴⁷ a Václav Černý.⁴⁸ J. Lípa už zřejmě v další osobní součinnosti se SCR nebyl. Naproti tomu V. Černý ve shora uvedeném zápisu ze schůze jazykové komise z 29. 3. 1972 v diskusi o volbě dialektu pro texty v *Románo lil* přímo vzpomíná zřejmě právě na tuto jednu pracovní schůzi Společensko-vědní komise o jazyce, která se konala někdy v rozmezí října 1969 a října 1970 takto: „Před dvěma lety, kdy jsem se zúčastnil podobné diskuse[,] jsme se dohodli, že dialekt se nebude předem omezovat, stanovovat.“⁴⁹

I jen základní analýza shromážděných dokumentů zviditelňuje význam M. Hübschmannové – spolu s jejími nespornými jazykovědnými kompetencemi – i další její přínos pro sledovaný proces písemné standardizace romského jazyka, a tím je již shora v oddílu 2.2 uvedená otevřenost a plný respekt vůči jazykovým potřebám (a očekáváním) rodilých mluvčích. V tomto ohledu se domnívám, že si zřejmě byli jako profesionálové blízcí M. Hübschmannová spolu s redaktorem P. Steinerem, a oporou jim mohly být také dlouhodobé profesní vztahy M. Hübschmannové s podobně založenými lingvisty, akademiky Vladimírem Miltnerem a Václavem Černým. Určující linií způsobu spolupráce M. Hübschmannové na procesu standardizace byly ovšem rovněž také (ne-li více) osobní vztahy s jazykově nadanými rodilými mluvčími romštiny, a to jak s těmi, se kterými byla dlouhodobě v kontaktu před vznikem SCR, tak i s těmi, s nimiž v průběhu vzniku Svazu navázala další kontakty. Osobnost M. Hübschmannové významně napomohla spojení profesionálních znalců problematiky lingvistiky a moderních potřeb společenského uplatnění rodilých mluvčích romštiny v Československu.

44 MZA, fond G 434, k. 6, i. č. 20, f. 56, 57, 60.

45 MRK, Fond písemného materiálu, 9/21.

46 Tamtéž.

47 Jiří Lípa (1928–2020) byl český lingvista. V roce 1963 publikoval gramatiku romského jazyka – *Příručka cikánštiny* (Praha: SPN).

48 Tamtéž.

49 MRK, Fond písemného materiálu (MRK 57/91).

2.4 SCR jako platforma pro romské písemnictví

Analyzované archiválie skýtají kromě možnosti rekonstruovat historii jazykové komise také možnost nahlédnout ještě větší téma, jímž je vývoj romského písemnictví na přelomu šedesátých a sedmdesátých let v Československu. Redakční práce na *Románo ľil* se stala částečně (v tom smyslu, že šlo jen o interní a nikoli celospolečenský časopis) a současně i úspěšně realizovanou vizí romského časopisu, se kterou zakladatelé SCR organizaci také původně koncipovali. Profesionální, kontinuální práce redakce periodika *Románo ľil* přirozeně vyžadovala konzistenci používaného písemného projevu a zároveň byla podpurným elementem v entuziasmu romských literátů, jimž fakticky otevírala publikační možnosti. Z dochovaných archiválií lze už v tomto stupni poznání sledovat po celou dobu existence SCR velkou podporu a snahu věnovat úsilí práci na písemné podobě romštiny – a to z „nejvyšších míst“ hierarchie organizace Svazu (jmenovitě ze strany Antonína Daniela),⁵⁰ a dále Bartoloměje Daniela, který se stal po Mileně Hübschmannové předsedou bývalé Společensko-vědní komise.

V uvedených archiváliích máme pramenně relativně již dostatečně podrobně podloženo vyjednávání budoucího celospolečenského romského časopisu *Romano lav / Románo lav*, jehož realizaci měla i práce jazykové komise podpořit. Hlavní redakční práci měl vést Bartoloměj Daniel – jak víme, v jedné osobě právě i jeden z aktivních členů jazykové komise. Vedle toho ale při procházení týchž archiválií či dalších úzce souvisejících dokumentů lze nalézat řadu dílčích dokladů o úsilí vydat další jednotlivé publikace, jako například sborník autorských prací romských autorů (1970 a opakovaně 1972), knihu pohádek (1970) a další. Zřejmě nejvýznamnější je v tomto kontextu „Návrh na sborníček romské literatury“, s notickami: „s. Ant. Daniel, pro sekretariát“, a „projednáno sekretariátem dne 11. 7. 1972“, který je podepsán Milenou Hübschmannovou s poznámkou, že „zpracovala na základě porady s členy jazykové operativní skupiny“.⁵¹ Jako takový jej můžeme zřejmě chápat i jako jeden z dalších dokladů o širším záběru činnosti členů jazykové komise (tj. zmíněné „jazykové operativní skupiny“), aktivně a přímo podporující vydávání textů romských autorů. K samotnému „sborníčku romské literatury“ se v textu výše zmíněného návrhu uvádí, že „jsou odevzdány a zredigovány povídky Josefa Feči, Františka Demetera, Tery Fabiánové (předáno O. Peštovi). Ondřej Pešta na svém rukopisu pracuje...“ s tím, že vytištěno bude na „pracovišti Románo ľil“.⁵² Přestože za doby existence SCR se tuto publikaci nepodařilo realizovat, její příprava byla již zřejmě v poslední fázi.

50 MZA, fond G 434, k. 31, k. 9, k. 6.

51 MZA, G 434, k. 31, i. č. 168, f. 15–16 a f. 19–21.

52 Tamtéž. Jméno Andreje Pešty je zde ve variantě Ondřej, tak jak se také v té době vyskytuje na stránkách *Románo ľil*. (Srvn. Pešta-Corrado et al. 2017: 126, 138).

Na tomto místě můžeme tedy zatím konstatovat, že uvedenými archivními nálezy lze dále prohlubovat poznání etnoemancipačního procesu, neseného původními vizemi romských občanských aktérů a realizovaného v letech 1969–1973 i formou vydávání vlastních romských publikací, nebo (alespoň) jejich zodpovědnou přípravou. Antonín Daniel, který je se svou vlastní tvorbou z třicátých let jak známo zatím vůbec nejstarším romsky publikujícím literátem z českých zemí,⁵³ společně s Andrejem Peštou, který svoje básně také sám intuitivním pravopisem zapisoval v romštině v druhé polovině padesátých let (Závodská 2017) a dále s Bartolomějem Danielem, se tedy v období existence SCR významně podílejí na dalším rozvíjení kulturně-sociálního potenciálu romského písemnictví a v jejich práci a péči o mateřský jazyk po nich zůstává trvalý odkaz.

3 Závěr

Závěr této materiálové studie bude vzhledem k široce se rozevírajícímu kontextu jazykovědnému, literárně-vědnému, ale i historickému (zejména se zřetelem na etnoemancipaci Romů) pouze velmi dílčím závěrem. Aktuálně lze konstatovat, že vize romských aktivistů a intelektuálů, která zahrnovala také cíl vydávat romský časopis, se v činnosti Svazu Cikánů-Romů spojily s profesionálními vědomostmi lingvistů v čele s Milenou Hübschmannovou. Uvnitř Svazu oficiálně vznikla pracovní skupina koncipovaná pro dlouhodobou práci na standardizaci písemné podoby romského jazyka. Postup vývoje a práce této pracovní skupiny, jejíž genezi lze sledovat již od roku 1970, se odráží na stránkách interního zpravodaje *Románo lil*, v koncepci formování „jazykové subkomise“ a panelu romských rodilých mluvčích a jejich následném ustavení v březnu 1972. Vznik těchto platforem byl zamýšlen adekvátně právě zmíněným konkrétním vizím o potřebě romského tištěného slova, ať už ve formě celospolečenského časopisu (který se z důvodu politicky vynuceného ukončení práce celého SCR nepodařilo realizovat), nebo dalších romskojazyčných publikací. Z nalezených archiválií je možné konkrétně zodpovědět otázky proč, kdy a v jakém složení oficiálně jazyková komise vznikla a dalším bádáním bude možné kontextualizovat doposud existující dílčí informace o její existenci a činnosti. Bohužel zatím ale nelze dost dobře rekonstruovat průběh odborné práce komise, protože příslušné materiály nebyly zatím nalezeny.

Zde předkládaný text by mohl nově významně posílit historické argumenty pro interpretaci významu SCR jako unikátní platformy pro vydávání romské literatury v našich dějinách. Pro úplnost zde ještě uvedu, že by se v rámci

53 O romském intuitivním psaní romštiny Antonína Daniela viz taktéž v *Romano džaniben* publikované texty Červenka 2017 a Závodská 2018.

vyhodnocování historického významu SCR nabízelo srovnání intencí aktérů „jazykové subkomise“ a vize publikací v romském jazyce s dalšími nám známými nadčasovými společensko-kulturními odkazy SCR. Mezi ně patří zejména původní myšlenka založení romského muzea a knihovny,⁵⁴ ale zrovna tak i vize památníků genocidy Romů jako společenského prostoru veřejné piety a úsilí o uznání nároku na odškodnění přeživších Romů perzekvovaných za druhé světové války.⁵⁵

Archivní zdroje

Moravský zemský archiv

Fond G 434 – Svaz Cikánů-Romů v ČSR – Ústřední výbor Brno

Fond G 602 – Névodrom – podnik Ústředního výboru Svazu Cikánů-Romů Brno

Muzeum romské kultury

Fond písemného materiálu

Literatura

- Andrš, Z. 2003. *Jekhetanutňa čhibaba... : Sborník ze semináře o romském jazyce Luhačovice 12.–14. června 2003*. Brno: Společenství Romů na Moravě.
- Berkyová, R. 2021. Naslouchat těm, kteří promluvili. In: Franz, P. *Žít bez hořkosti. Příběh německé Sintky, která přežila holokaust*. Praha: Kher, 95–110.
- Dědič, M. 1999. Životopisný příběh Františka Bandyho. In: Balvín, Jaroslav (ed.). *Romové a jejich učitelé. 12. setkání hnutí R v Květušíně 27.–28. listopadu 1998*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 59–60.
- Červenka, J. (ed.). 2006. *Jekbetaňarda čhibaba*. Brno/Praha: Signeta.
- Červenka, J. 2014. Standardizace romštiny na území bývalého Československa. *Acta universitatis Carolinae – Philologica 3 – Slavica Pragensia XLII*: 55–70.
- Červenka, J. 2017. Prvky cizích pravopisů v pravopisu severocentrální romštiny – proměny v teorii a ediční praxi od počátku systematického pravopisu do přelomu osmdesátých a devadesátých let 20. století. *Romano džaniben* 24 (2): 71–98.

54 Viz Závodská, Slačka (2018).

55 Srov. s Berkyová 2021: 101–102. Existence a činnost Komise bývalých vězňů koncentračních táborů SCR je základním způsobem zpracována v nálezkové zprávě, publikované v roce 2016 (Viková, Závodská 2016).

- Hübschmannová, M. 1973. Jazyková politika Sovětského Svazu: Některá teoretická východiska sovětské sociolingvistiky a jejich možná aplikace v ČSSR. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 9 (3): 259–280.
- Hübschmannová, M. 2000. Inspirace pro rozvoj romštiny. *Človek a spoločnosť* 3 (1): nepaginováno. Dostupné z: <http://www.clovekaspolocnost.sk/sk/rocnik-3-rok-2000/1/studie-a-clanky/inspirace-pro-rozvoj-romstiny/> [cit. 12-12-2021].
- Hübschmannová, M., Šebková, H. 2003. Pravopis romštiny. In: Andrš, Z. (ed.). *Jekhetanutňa chibaha... / Společným jazykem...* Brno: Společenství Romů na Moravě, 57–97.
- Hübschmannová, M. 2005. Anton Facuna. In: Hübschmannová, M. (ed.). *Po židoch cigáni – Svědectví Romů ze Slovenska 1939–1945*. Praha: Triáda, 858–859.
- Košťálová, P., Kubec, V. 2017. A. Černý. *Slovanský přehled* 103 (1): 218–220.
- Krupa, V., Opatrný, J., Kolmaš, J., Filipický, J. (eds.). 1999. *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha: Libri.
- Lhotka, P. 2009. Svaz Cikánů-Romů 1969–1973. In: Schuster, M., Závodská, M. (eds.). *Svaz Cikánů-Romů 1969–1973: Doprovodná publikace k výstavě Muzea romské kultury*. Brno: Muzeum romské kultury, 5–23.
- Nečas, C. 1996. Antonín Daniel. *Bulletin Muzea romské kultury* (5): 51.
- Pášová, H. 2000. Literární příloha: Hilda Pášová. *Romano džaniben* 7 (4): 5–8 (lit. příl.).
- Pavelčíková, N., 2004. *Romové v českých zemích v letech 1945–1989*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu.
- Pešta-Corrado, A. et al. 2017. *Andrej Pešta / O fotki*. Brno: Muzeum romské kultury.
- Ryvolová, K. 2019. Injekce z hrotu tvého pera: Formování moderní romské slovesnosti na stránkách časopisu *Románo lil* a jeho předchůdce *Informačného zpravodaje* v letech 1969–1973. *Romano džaniben* 26 (1): 17–47.
- Ryvolová, K. 2021. *Špačkem tužky na manžetě. Příběh literatury Romů*. Praha: Slovo 21.
- Sadílková, H. 2012. Tera Fabiánová; Andrej Giňa (medailony autorů). In: Houdek, L., Steklá, R. (eds.). *Druhá směna*. Praha: Romea, 36–37; 43–44.
- Sadílková, H., Slačka, D., Závodská, M. 2018. *Aby bylo i s námi počítáno: společensko-politická angažovanost Romů a snahy o založení romské organizace v poválečném Československu*. Brno: Muzeum romské kultury.
- Schuster, M. 2014. Bartoloměj Daniel. *Bulletin Muzea romské kultury* (23): 88–89.
- Slačka, D. 2017. Andrej Pešta – angažovaný Rom za objektivem fotoaparátu: snímek složený z dokumentů. In: Pešta-Corrado, A. et al. *Andrej Pešta / O fotki*. Brno: Muzeum romské kultury, 126–133.
- Závodská, M. 2017. Umění Andreje Pešty: žít a vyprávět. In: Pešta-Corrado, A. et al. *Andrej Pešta / O fotki*. Brno: Muzeum romské kultury, 138–153.
- Závodská, M. 2018. Žákovská a studentská léta Antonína Daniela. *Romano*

džaniben 25 (1): 59–92.

Závodská, M., Slačka, D. 2018, Sbírký a dokumentace muzejní povahy Svazu Cikánů-Romů a jejich další osudy po zrušení Svazu – Nálezová zpráva. *Bulletin Muzea romské kultury* 27: 70–83.

Závodská, M., Viková, L. 2016. Dokumentace genocidy Romů za 2. světové války v Československu – nálezová zpráva: diskontinuita a kontinuita odhalování historie Romů po roce 1946. *Romano džaniben* 23 (2): 107–124.

Příloha 1

Milena Hübschmannová: Jak psát romštinu (pracovní materiál Svazu Cikánů-Romů)

Text cyklostylovaný pro potřeby SCR a projednáváný na první schůzce Jazykové subkomise SCR, 29. 3. 1972. Originál uložen v MZA Brno, fond G 434 Svaz Cikánů Romů v ČSR – ústřední výbor Brno, kart. č. 31, inv. č. 168, fol. 23–35. Text otiskujeme v plném rozsahu, s laskavým svolením MZA Brno.

JAK PSÁT ROMŠTINU

Milena Hübschmannová

ú v a d n í p o s t a v ě n í

Všichni se pamatujeme, co se nám ve škole natrápilo měkké i a tvrdé y; co nám dalo práce, než jsme si zvykli, kde se na konci slova píše nesmělá souhláska (prach) a kde znělá, třebaže se vyslovuje nesněle (práh) ; kam dát i a kam ja .

Proč je tak obtížné neodšlat chybu právě při psaní i/y , š/j je či koncové znělé a nesnělé hlásky? Protože nám výslovnost nijak nezasnažuje velký rozdíl mezi i a y ani mezi š a ja . Je pravda , i sice nemá funkci zvukového rozlišení od y , ale měkká předchází jící hlásky d, n, t , - to je: ujímá se úlohy háčku (dítě, piť, ticho atd.) . Role měkčení ovšem přísluší převážně háčku nad hláskou (šibel, rtuř, kůň ... atd.) . Je tedy měkké i vlastně podvojná nebo nadbytečnost v pravopise .

Pisemné rozlišování i/y se zachovalo z dob, kdy v češtině , podobně jako ještě dnes v ruštině nebo v polštině se i při mluvení i a y řánilo. Dodržování i/y v dnešní češtině je archaický (starobylý) prvek v pravopise a není vyloučeno, že česem jej lidé opustí; měkčící úlohu i převezme háček. A říci budou mít o jedno pravopisné trápení méně .

Psaní znělé souhlásky na konci slova i tam, kde se vyslovuje nesněle by se na první pohled mohlo zdát také bezdůvodné . V tomto případě ovšem má psaní (grafická) odchylka od zvukové (fonetické) polohy hlásky své opodstatnění: koncové h třeba ve slově holup (vyslovujeme holup) nám napovídá, že neřekneme "holupi" nýbrž holupí .

Tento pravopisný prvek napomáhá spíše tvaroslovné skladbě jazyka než zvukové skladbě .

Pisemná znaky a pravidla pravopisu slouží tedy zvukové skladbě jazyka a i mluvnické skladbě jazyka .

Soustava písemných znaků = abeceda i pravidla pravopisu se u jazyka stanovovala v době, kdy se jazyk stával literárním - když se jim začalo psát. Lidé si písmo sprvu vynáleli (Sumčané, Egypťané, Číňané) - pokud v pradávných dobách nebylo koho napodobit a od koho si písmo vypůjčit. Národy, které začínaly psát poroději , přejímaly obvykle abecedu od sousedů, od vládnoucích kulturních říší. Češi si přivlastnili písmo latinské - latiniku; podobně jako většina národů v Evropě a na světě vůbec . Čeština ovšem má některé hlásky , které latinu neznala a proto pro ně neměla ani písemné označení . Čeština (stejně jako jiné jazyky) musela tedy " latinskou " abecedu upravit pro svoji potřebu. Původně se zvláštní hlásky české abecedy přepisovaly věelijakými zpěškami; slovo Jiří by se bylo patrně napsalo "Gjrzj" . Složitě přepisy zvláštních českých hlásek se postupem času zjednodušovaly: mistru Janu Husovi vědíme se to, že se dnes nepíše "azjaska" ale šiška; zavedl do češtiny diakritická znaménka - háčky a čárky. Polština si například zachovala starý zpěškový pravopis, a tak jméno přístavu "Štětín" se polsky píše "Szeczin" . Proto je pro Čechy polština srozumitelnější ve své mluvené podobě než v podobě psané .

Každý jazyk se na světě obměňuje, vyvíjí . Písemná soustava a pravidla pravopisu se novyvíjejí tak spontánně a zdanlivě samočinně jako mluvená řeč. Písmo a pravidla jsou vlastně seluvená a přijatá "dohoda", kterou zředeí učitelé na školách, redaktoři, korektoři - zatímco při mluvení se nějaký prohřešek proti dřívějšímu pravidlu spíše promine, nepozorovaně se učívá častěji a častěji, až přestane být prohřeškem a stane se zvykem, přijatou jazykovou změnou . Ustane-li pravopis ve své prvotní podobě, pak se zvolna odchyľuje

24

začíná hlásek a slov od svých původních písemných protějšků .
V angličtině například je odchýlení mluveného a psaného slova tak
velké, že je nad ním cizinec bezradný .Jak poznat, že "through" se
čte "erú" ? Anglický pravopis je obtížný nejen pro cizince, ale i
pro Angličany a tak i tvrdší angličtina začíná neměle zavádět
některé zjednodušovací změny . Třeba právě slovo "through"(skrže)
je dovoleno psát i "thru" .

Aby odchylka mezi mluveným a psaným jazykem nenarůstala ,
snaží se každá společnost programově přizpůsobovat pravopis některým
novotám hovorové řeči. Není to dávno, co se v češtině muselo psát
dělati namísto 'dělát', nebo 'dru se' namísto 'dru se' atd.

Pravidla pravopisu ba i abeceda se uszpěobují tak, aby:

- písemná podoba slova dávala co nejrozumnější a nejpráh -
nější návod, jak slovo vyslovit
- aby šágtěně napovídala, jak slovo chápat v tvaroslovné sou -
stavě jazyka .

tento princip nám bude vodítkem při
stanovení romské abecedy a romského
pravopisu .

ROMSKÁ ABECEDA - PRAVOPIS

Jakou abecedu přijme romština?

Romština na území ČSSR je obklopena dvěma většinovými jazyky:
češtinou a slovenštinou . Romové se naučili číst a psát převážně
skrže češtinu nebo slovenštinu, přivlastnili si tedy českou a slo -
venskou úpravu latinky, charakterizovanou hlavně diakritickými zna -
ménky pro označení měkkosti (háčky) a délky (čárky) . Nejjedno -
dušší je zacházet s něčím, co je známé; proto je přirozené volit
za základ romské abecedy českou a slovenskou úpravu (modifikaci)
latinky .

Rozdíly mezi českou/slovenskou a
romskou abecedou

(1) Česká abeceda má některé nadbytečnosti, o nichž jsme se
zmiňovali a to je rozlišování mezi i/y a ě/je,ně

V romštině není rozdíl ve výslovnosti i/y ani ě/je,ně, proto
považujeme za zbytečné zachovávat tento rozdíl v písmu. Úlohu ěčeni
bude zastávat výhradně háček. První zvláštnost, kterou si zapamatu-
jeme bude:

- v romštině se nepíše y a ě

- měklost hlásky se vyjadřuje výhradně háčkem

Toto pravidlo se týká hláskových dvojic :

d - ě

l - í

n - ň

t - ě

Příklady:

(vyslov tvrdě)

(vyslov měkce)

ě

ě

ěkhel(vidět), ěilino (hleupý)

ěives(den), ěoři(rocus)

ěkhe(šátek), ěilos(poledna)

braři(vědro), staři(klobouk)

í

í

líšn(liška), límalo(usoplený)

íil(dopis), bírivíi(včela)

líndralo(ospalý)

naaváli(nemocná), vživíi(vdova)

ň

ň

nipes(lid)

ňiko(nikdo), chaňig(studna)

annaňni(bena)

ě

ě

ěiro(tvůj), saltiris(směť)

ěeři(ndravá), raři(v noci)

čuřel(skákat)

(2) Druhá odlišnost romské abecedy od české je psaní čárek označujících délku. V češtině má čárka významotvornou roli: podívejme se třeba na slovo 'dělá' a 'dělá'. Čárka nad a rozlišuje význam 'pracuje' od 'kanóry'.

Dále: v češtině sdloužení slabiky nesuvisí s přízvukem. Dlouhá může být i slabika nepřízvukná (například slovo: 'doprovází'.)
Přízvuk tedy není v češtině vodítkem, kde vyslovovat slabiku dlouze.

V romštině je tomu jinak: sluchem něco můžeme rozlišit dlouhé a krátké samohlásky, ale:

a/ délka nerozlišuje význam slov. V romštině nemáme dvojici stejně znějících slov, jejich smysl by rozlišovala pouze délka

b/ délka je v romštině vázána k přízvuku. Ve východoslovenském nářečí stojí přízvuk pravidelně na předposlední slabice (aš na nečestná výjimky). V západoslovenském dialektu stojí přízvuk pravidelně na první slabice. V obou nářečích je však délka s přízvukem nerozlučně spjata. Přesouvá-li se v odvozeném slově přízvuk na jinou slabiku, přesouvá se i délka.

Příklady: báro - baráder(velký-větší)- východoslovenský dialekt
(báro - báredor - západoslovenský dialekt

Budeme si tedy pamatovat druhou zvláštnost romské abecedy:

- V romštině nepoužíváme čárek k označení délky samohlásek, protože
- délka nerozlišuje význam slov
- délka je nerozlučně spjata s přízvukem

(3) Romština má oproti češtině některé hlásky, které ve zvukové soustavě českého jazyka nemáme, nebo které se vyskytují velice vzácně.

Jsou to:

dě

Hláčka dě se v češtině vyskytuje ve slovech děber, děbán. Protože je tak řídká neuvádí se také na ostatný znak (grafém) v abecedě.

ḡh - kh - ph - th

Přidechové (aspirované) hlásky je zvláštnost, kterou si romština přinesla z indického jazykového prostředí. Sám název těchto hlásek 'přidechové' naznačuje, že se vyslovují s jemným přidechem ḡ. Není tedy obtížné přepsat je zpědkou ḡ + h = ḡh apod.

I

Někde I má romština apod. čná se slovenštinou.

Všechny tyto hlásky tvoří dvojici s obdobně znějícími hláskami:

dḡ/ḡ ḡh/ḡ kh/k Ph/p th/t I/I

Každá z této dvojice určuje odlišný význam slov.

Příklady:

dḡ

dḡala (půjde)

I

beḡla (sedí)

přidechavé
.....

ḡh

ḡha (chlapec, dívka)

'dikhḡon la ḡha jekhvar'

(viděl jsem dívku jednou)

kh

kher (dům)

khoro (džbán)

khameha (se slušec)

ph

phen (sestra, šekni)

pheras (žert)

phiraha (budeme chodit)

th

thav (nič)

thud (mléko)

ḡ

ḡala (hal)

I

beḡla (bude sedět)

zkrácený tvar od beḡla.)

nepřidechové
.....

ḡ

ḡa (pouse)

'dikhḡon la ḡa jekhvar'

(viděl jsem ji jen jednou)

k

ker! (udělej)

koro (olepý)

Kameha (budeš chtít)

p

pen (zvrtné zájmeno se-zn.)

peras (pádá)

phiraha (s hrncem)

t

tav! (vař)

tut (sebe)

<u>th</u>	<u>t</u>
thav (níř)	tav! (vař)
thud (mléko)	tut (tebe)

(Pozor!! ke hláskám kh a k ořibývá ještě hláska ch do zvukově podobné trojice. V písmu musíme dodržovat tedy rozdíl mezi kh a ch /představte si, kdyby někdo ve slově "chulaj" (hospodář) napsal kh místo ch ! /)

Třetí zvláštnost romské abecedy, kterou musíme si vřítit do paměti můžeme formulovat takto:

Při psaní budeme důsledně rozlišovat znaky:

dí/đ

l/l

ch / č kh / k ph / p th / t

(4) Další drobná nezvyklost při psaní romštiny bude časté uřivání apostrofu. V češtině se apostrof uplatňuje jen výjimečně. Apostrof je znaménko (čárka), které nahrazuje vypuštěnou hlásku .

Řekneme-li: "me tajsa na avava" - zahrneme o dvě vedle sebe stojící a (na avava)

Rychlá hovorová mluva směřuje k plynulosti a proto - pokud ne - chceme zdůraznit slovo avava - vypouštíme obvykle jedno a

me tajsa a avava

Vypuštěné a se nahradí apostrofem .

Nejčastěji se vypouští koncová na-ohláska u záporové částice na (oznamovací způsob) a na (rozkazovací způsob) a u předložek , pokud následuje slovo začínající samohláskou .

Příklady:

(gíli) andr'oda taboris pharis buři koren(v táboře tábice pracují)

andr'oda = andre oda

----- se vypouští a nahradí apostrofen

29

andr' amaro kher (v našem domě)

andr' amaro = andre amare

u'av dilino (nebud hloupý)

u'av = na av

(parasiti)...

la princezna n'arakheha (princeznu ménajdeš)

n'arakheha = na arakheha

Čtvrtá zvláštnost romské abecedy bude:

V romštině užíváme apostrofu. Apostrof stojí namísto vypuštěné samohlásky. Samohlásku vypouštíme obvykle v případech, kdy vedle sebe stojí dvě navzájem se určující slova, z nichž jedno končí samohláskou a druhé samohláskou začíná .

Tím jsou zvláštnosti romské abecedy vyčerpány. Romská abeceda tedy vypadá takto:

A B E C E D A

a b e ö ch d ð e f g h ch i j k kh l ï m n ñ o p ph r s š t

th ï u v z ï

Pravidla, která jsme si až dosud objasnili se týkala služby , kterou prokazuje písmo zvukové stránce jazyka. Další pravidla se budou týkat služby, kterou písmo prokazuje slovní skladbě jazyka .

(5) Psaní znělých - neznelých, příděčových - nepříděčových hlásek na konci slova:

Vyslovujeme-li slovo gud (košile) ,slyšíme na konci neznelé -ï = 'gaï' a přesto jsme napsali znělé -d : gud . Proč? Řekneme si:

duj guda (dvě košile) ... sikno gedoro(malá košilka)...

atd. Ve všech odvozených tvarech slova gud slyšíme d ; napíšeme d tedy i v prvním pádě, kde se ocitá na konci slova a ve výslovnosti strácí svou znélou. Třebaže píšeme d tam, kde slyšíme ï a tím se

vlastně prohlašujeme proti zásadě, že písmeno má být jednoslabičně
 spjato s příslušným zvukem, volíme tento pravopis proto, že nám se -
 povídá, jak bude slovo gad znít v jiných tvarech (gadn, gadoro, gadestar
 a nikoliv gaŋa, gaŋoro, gaŋestar !)

(Toto pravidlo má svou obdobu v češtině: holuŋ(slyšíme: holup] -
holuŋi) .

Stejně jako znělé hlásky na konci slova strácejí svou znělost,
 tak přídechové hlásky strácejí přídech:

řekneme: nas jek(h) Roŋ (byl jeden Roŋ)

slyšíme: jek

píše se : jekh protože říká se : dikhion jekha Roŋ

Příklady:

znělé - znělé

zní jako

g(---t)

!!! ale !!!

g---t

(jek(h) gad (duj gadn
 (jedna košila, dvě košile)

lolo raŋ sambhlo lo
 (červená krev ratostar
zamrzaný od krve)

kaŋi raŋ raŋi
 (šerná noc, v noci)

g(---k)

k---k

chaŋig chaŋigori
 (studna studánka)

foŋek foŋekestar
 (ďno oďo ďno)

jaŋ jaŋori
 (ohně ohýnek)

b(---p)

p---p

čhib čhibalo, čhiba
 (jazyk starosta, jazyky)

čhíp čhípori
 (poklice pokliča)

přidechové
.....

kh(--k)

<u>dukh</u>	<u>dukh</u> al
(bolest	belí)
<u>muĥ</u> ann	na <u>muĥes</u> man
(pusť mě	nepusťíš mě)

Budeme si pamatovat pravidlo:

Hičky, které na konci slova vyslovujeme nezněle nebo bez při -
dechu, budeme psát tak, jak se vyslovují v odvozených tvarech slova .

(6) Šesté pravidlo se týká oddělování slov. To je obtíž, se
kterou se setkává každý jazyk, protože u některých pomocných částic
nevíme, máme-li je považovat za samostatná slova nebo no. V romštině
se tento problém týká zvláště předložek a následujícího členu

záporné částice na,na a následujícího
slovesa

a/ předložky a následující člen:

feknomo-li: palo khor(za domem), vyslovíme předložku(pal)
a následující člen(o) dohromady jako jedno slovo(palo)
podobně: palo bar (za zahradou)

Přesto předložku a člen píšeme zvlášť, protože spojení pal + o
nebo pa + e není trvalé - to znamená, že jak člen tak předložku můžeme
nahradit jiným slovesem s podobnou určovací funkcí. Můžeme tedy říci:

pal oĉa khor (za tím domem) pal amaro khor(za naším d.

pal oĉi bar (za tou zahradou) pal amari bar - naši -

b/ v romštině na rozdíl od češtiny píšeme zvlášť zápornou částici

na(pro oznamovací způsob), na(pro rozkazovací způsob) ,

- v některých vzácných případech můžeme mezi zápornou částicí
a příslušné sloveso vsunout jiné slovo:

- kaj oda to na phones la dake
- kaj na to phones oda la dake (abys to neřekl matce)
- záporovou částici píšeme zvlášť pro lepší přehled; stojí-li na, na samostatně, je lépe patrné, že půjde o zápor .
 - při vázání záporné částice s následujícími slovesem začínajícím samohláskou se vychází většic zvyku, že ve slově nastávají vedle sebe dvě stejné samohlásky. Například:

jov na navel (nikoliv: jov navel)

jov n'avel (nikoliv: jov navel)

(Kdybychom zápor psali dohromady, pak by v případech jako je 'jov navel' mohlo dojít k mylné domněnce, že slovo 'to navel' je samostatné sloveso)

Budeme si tedy pamtovat, že :

předložky a následující člen píšeme odděleně

Záporovou částici na i na píšeme odděleně

(7) Jako samostatné pravidlo vydělujeme psaní předložek, které končí na -a:

anlo andre ka pro

Následuje-li po těchto předložkách určitý člen a (pro mužský rod jednotného čísla; pro mužský i ženský rod množného čísla) a a pro ženský rod, vypouští se koncové -a u předložky a předložka se váže se členem. Například: andre a kber se támř neřiká, ale běžně se užívá stažená formy : andr'a kber - to znamená, že koncové a se vypouští a mělo by se nahradit apertrofem, jak jsme stanovili ve 4.pravidle .

Podobně následuje-li po předložce podstatné jméno ženského rodu :

andro e bar ----- andre bar = andr'e bar

Ve vazbě andre tumari bar (ve vaši zahrádě) bychom napsali předložku andre bez apostrofu, protože po ní nenásledoval člen, nýbrž přívlast -
ňovací zájmeno 'tumari' - nebylo tedy vypuštěno žádné písmeno .

Uveďme si pro názornost další příklady:

angle škola (před školou ú by se správně mělo psát angl'e škola ,
protože základní tvar souloví předložky a členu zní: angle e ško-
la. Podle pravidla o vypouštění koncové samohlásky slova, vedle
něbež stojí slovo začínající samohláskou (pravidlo 4.) ve vazbě
'angle e škola' stahuje na 'aggl'e škola' .

Kdybychom důsledně dodržovali pravidlo (5) - "předložky a následující
člen písmo odděleně"

a pravidlo (4) - "samohlásku vypouštíte v pří-
padě, kdy vedle sebe stojí
dvě navzájem se určující
slova, z nichž jedno končí
samohláskou a druhé samo -
hláskou začíná"

museli bychom předložky angle, andre, ke, psát dvojnásobem

angle, andre, ke, pre

pokud by po nich následovalo

jiné slovo než člen

užar pre mande

angle siri blaka

av ke mande

andre barate

Protože toto dvojnásobné psaní předložek angle, andre, ke pre je sice
gramaticky správné, ale zbytečně složitě a náročně na ovládnání mluv -
nických pravidel, přijmeme hledisko co největší jednoduchosti, prave -
pisu a učiníme výjimku proti pravidlu (5) a (4) .

Následuje-li po předložkách anglo, andre, ko, pre podstatné jméno určené člennem o (mužský rod jednotné číslo; mužský a ženský rod množné číslo), a (ženský rod jednotné číslo) píšeme tyto předložky se členem dohromady a vypoštěné křácové -a nenahrazujeme apostrofem .
Příklady:

následuje člen o

Me bošav <u>andre</u> gav.	(Bydlím ve vesnici)
Oda pes učhišas <u>anglo</u> mariben	(To se stalo před válkou)
<u>Pro</u> ňobos bin čerchěna	(Na nebi jsou hvězdy)
Me džav <u>ko</u> phral	(Jdu k bratřím)

následuje člen a

Jov phirel <u>andre</u> škola	(Chodí do školy)
Š ruša barol <u>anglo</u> blaka	(Růže roste pod oknem)
Pisíš <u>pre</u> tabuša	(Píšeš na tabuli)
Děa <u>ko</u> šaš	(Jdi k matce)

Tato pravidla se tedy snaží respektovat jak zvukovou stavbu romštiny, tak vycházejí veštic romské mluvnicí. Teprve až se romštinou bude psát více než dosud, ukáže se, co zbývá dodat, upřesnit nebo změnit .